

Tilrettelegging for barn og elever med behov for ekstra støtte

Det er viktig at dere som jobber i barnehager og skoler vet hvordan dere best mulig kan tilrettelegge for hver enkelt, slik at alle barn og elever opplever å få leke, lære, utvikle seg og mestre.

ARTIKKEL

SIST ENDRET: 24.06.2022

Overganger

Mange barn og elever vil ha behov for tilrettelegging i forbindelse med de små og store overgangene i utdanningsløpet.

- [Overganger for barn og unge som får spesialpedagogisk hjelp eller spesialundervisning](#)
- [Overgangen fra barnehage til SFO](#)
- [Overganger \(Statped\)](#)
- [Begynne i barnehage og skole \(Statped\)](#)

Barnehagen og skolen skal tilpasse det pedagogiske tilbudet etter barn og elevers behov og forutsetninger, både når de har behov for ekstra støtte i kortere perioder og når tilretteleggingsbehovet er varig. Barna eller elevene som trenger ekstra støtte må tidlig få den pedagogiske, fysiske, tekniske og sosiale tilretteleggingen som er nødvendig for å gi et inkluderende og likeverdig tilbud.

Dere kan tilrettelegge gjennom

- tilpassinger av det allmennpedagogiske barnehagetilbudet
- tilpasset opplæring i skolen

- spesialpedagogisk hjelp/spesialundervisning for de som har et særskilt behov for hjelp, eller ikke får tilstrekkelig utbytte av opplæringen

Tilrettelegging for den enkelte er bra for fellesskapet

Tilpassing og tilrettelegging er avgjørende for at enkeltbarn og -elever skal få gode betingelser for å leke, lære, utvikle seg og mestre. Samtidig kommer det også hele gruppa til gode når det gjøres innenfor rammene av fellesskapet. Både fordi tilpassingene og tilretteleggingen i seg selv kan være positiv for flere samtidig, men også fordi barna eller elevene får gleden av å være sammen og lære av og med hverandre. Det gir dem muligheten til å utvikle toleranse og respekt for alle forskjellene og likhetene som kjennetegner mangfoldet i en gruppe. Dette er egenskaper de bringer med seg videre ut i samfunnet, og som bidrar til å utvikle demokratiet og fellesskapet.

Når barnet eller elevens behov, forutsetninger og beste tilsier det, kan det være helt riktig å gjennomføre tilpassing og tilrettelegging utenfor gruppa eller klassen. Da må dere være svært bevisste på hva dette kan koste for både barnet eller eleven og gruppa.

Hva det vil si å være en del av fellesskapet kan variere ut fra barna eller elevenes individuelle opplevelser, men tilpassing og tilrettelegging skal i størst mulig grad skje innenfor fellesskapet.

Noen viktige momenter for å lykkes med tilpassing og tilrettelegging

- Dere må knytte tilpassing og tilrettelegging til barnet eller elevens behov og forutsetninger.
- Dere bør alltid la barnet og eleven medvirke, og legge dette til grunn for tilpassingen og tilretteleggingen.
- Jobb for å skape gode relasjoner mellom barnet eller eleven og dere voksne. Dette ansvaret er deres, og ikke barnet eller elevens.
- Tilpassing og tilrettelegging bør være en del av både det kortsiktige og langsiktige planleggingsarbeidet deres.
- Dere bør vurdere tilpassingen og tilretteleggingen underveis, og justere i tråd med barnet eller elevens behov og utvikling.

Ulike måter å tilrettelegge på

Det finnes mange forskjellige former for tilrettelegging, og det finnes mange måter å dele inn de ulike

typene tilrettelegging på.

For å gjøre det lettere for dere å se hva som er fokuset og målet med de ulike tilretteleggingsformene, har vi valgt å dele tilrettelegging inn i fire overordnede kategorier:

- pedagogisk tilrettelegging
- fysisk tilrettelegging
- teknisk tilrettelegging
- sosial tilrettelegging

Pedagogisk tilrettelegging

Pedagogisk tilrettelegging handler om å bruke pedagogiske og spesialpedagogiske grep for å støtte barn og elevers behov for å leke, lære, utvikle seg og mestre. Tilretteleggingen kan være forebyggende, forsterkende eller kompensierende. Den kan fokusere på bestemte ferdigheter barnet eller eleven har behov for, eller på ulike faktorer knyttet til lek og læring. Målet er å hjelpe barna og elevene å mestre situasjonene de står overfor.

Gjennom pedagogisk tilrettelegging kan dere

- øke barn og elevers motivasjon for lek og læring ved å fokusere på interessene og de sterke sidene deres
- sørge for struktur og forutsigbarhet i barnehage-/skolehverdagen eller i viktige overganger i utdanningsløpet
- gjøre grep knyttet til organisering, bruke ulike arbeidsmåter og sørge for variasjon i barnehage- og skolehverdagen
- benytte visuell og auditiv støtte for å sikre tilgang, støtte forståelse og forsterke innhold
- gi lese- og skrivestøtte
- gi matematikkstøtte
- tilrettelegge for sensoriske utfordringer

Dere kan både gi pedagogisk tilrettelegging i korte og avgrensede perioder, eller over lengre tid. Det er viktig at dere evaluerer og eventuelt justerer tilretteleggingen i tråd med barna eller elevenes behov og utvikling.

Bygge på barnets interesser og sterke sider

Å bygge på barna og elevenes interesser og sterke sider er grunnleggende for alt

dere gjør i barnehagen og skolen. Det øker barna og elevenes motivasjon for å mestre situasjoner de står overfor, og dermed også sjansene for at de lykkes.

For noen barn og elever kan det være avgjørende at dere bruker interessene og de sterke sidene deres som en inngang til læring og utvikling. Dette gjelder spesielt for barn og elever som har ekstra behov for å finne mening og nytteverdi i det de skal gjøre. Nytteverdien er ofte sterkt knyttet til det som er viktig for dem, og som de interesserer seg for. Vi blir alle mer oppmerksomme og motivert når vi gjør noe vi liker og er gode på. Å bygge på eksisterende interesser kan også være en god inngang for å utvikle nye interesser.

Struktur og forutsigbarhet

Alle barn og elever har behov for struktur og forutsigbarhet i hverdagen, men det varierer mye fra barn til barn hvor stort dette behovet er. Noen klarer fint å håndtere mange beskjeder samtidig, eller å få vite hvor neste aktivitet skal skje på veien dit. Andre kan oppleve slike situasjoner som utrygge, forvirrende og stressende. Dette kan for eksempel skyldes at de av ulike grunner har vansker med problemløsningen, planleggingen eller språket som kreves i situasjonen, eller med å regulere atferd. Da er det helt avgjørende at dere gjør tilpasninger som skaper trygghet og mestring, og som demper stress.

Å tilrettelegge for struktur og forutsigbarhet handler for eksempel om å

- strukturere og gi god oversikt over relevant informasjon, for eksempel om fysiske steder, plassering eller viktig faginnhold
- bryte ned informasjon og gi støtte til å sortere informasjonen
- gi støtte til å prioritere, sortere, huske og tenke abstrakt
- gi oversikt over tid, og støtte til forståelse av tid
- ha gode rutiner
- tilrettelegge for at barnet kan forberede seg på det som kommer
- bruke visuelle, taktile og auditive virkemidler som støtte

Måter dere kan tilrettelegge på er ved

- å bruke tidsstøtte og påminnelser
- å bruke planer og kalender
- å gi instruksjoner, oppskrifter og planer for konkrete oppgaver
- å bruke kart, veibeskrivelser og bilder av steder dere skal til, slik at barna/elevne kan forberede seg på det som kommer
- god klasseledelse

- å passe på at det er et godt samarbeid mellom dere og hjemmet
- å sørge for at barna og elevene får mulighet til å medvirke

For mange barn og elever vil overganger, både i hverdagen og de store overgangene i utdanningsløpet, være situasjoner der det er spesielt viktig med struktur og forutsigbarhet.

Organisering, ulike arbeidsmåter og variasjon

Grep knyttet til organisering, ulike arbeidsmåter og variasjon i barnehage- og skolehverdagen, er en viktig del av den pedagogiske tilretteleggingen. Noen kan ha behov for stor grad av variasjon i organisering og arbeidsmåter, mens andre kan ha et større behov for stabilitet.

Det kan for eksempel innebære å tilpasse organisering og arbeidsmåter med tanke på

- varighet
- rekkefølge
- tidspunkt
- arbeidsted
- arbeidsmengde
- arbeidsmåter
- gruppestørrelser
- vanskelighetsgrad
- aktivitetsnivå
- format (for eksempel analogt eller digitalt arbeid)

Når dere tilpasser organiseringen og arbeidsmåtene ut fra barna og elevenes behov og forutsetninger, øker dere sjansene for at de opplever å mestre det de står overfor. Variasjon gir dem muligheten til å leke og lære på ulike måter, prøve og feile fra ulike innfallsvinkler, og kan i seg selv virke motiverende.

Det er viktig at variert organisering og variasjon i arbeidsmåter er en del av planleggingsarbeidet deres. Vurder hva som fungerer for den aktuelle barne- eller elevgruppen og de enkelte barna eller elevene i gruppen. Godt faglig skjønn, medvirkning og varme relasjoner vil hjelpe dere å gjøre gode vurderinger.

Reguleringsstøtte

For å utvikle sosial kompetanse, mestre samspill og samarbeid, eller håndtere

stress og vanskelige situasjoner kan alle barn og elever ha behov for støtte til å regulere følelser og atferd. Dette er spesielt viktig for de barna og elevene som av ulike årsaker har negativ atferd over tid.

Å gi reguleringsstøtte handler først og fremst om å forstå barnet eller elevens opplevelse av situasjonen, og å være i forkant av det som skjer. Hvis dere er proaktive og planlegger i forkant, kan dere veilede barna eller elevene på en effektiv måte.

For å veilede godt kan dere

- følge aktivt med på hva barnet eller eleven gjør
- forberede dem på hva som skal skje, hvor det skal skje og hvem det skal skje med
- gi konkret ros når barnet eller eleven har positiv atferd
- sette ord på og selv vise hvilken atferd dere ønsker å se
- minimere vandring og venting slik at dere forebygger konflikter og frustrasjon
- forutse hvilke situasjoner uønsket atferd kan oppstå i og planlegge ut fra det

For de aller fleste vil det være vanskelig å ta til seg veiledning underveis i en situasjon som krever reguleringsstøtte. Det er derfor i forkant av situasjoner dere har best forutsetninger for å nå frem med veiledningen.

Dere må tilrettelegge for at barna og elevene opplever mange positive situasjoner og samspill over tid. Etter hvert vil de gradvis oppleve å mestre situasjonene og samspillene de står overfor.

Barn og elever med særskilt behov for reguleringsstøtte har gjerne flere tilretteleggingsbehov. Hvis dere klarer å tilrettelegge godt for de andre behovene kan dette også føre til positiv atferd fra barnet eller eleven.

Lese- og skrivestøtte

Lesestøtte handler om å gi støtte til å avkode og forstå, og gjøre informasjon tilgjengelig. Eksempler på lesestøtte kan være

- å tilpasse lengde, mengde, skriftstørrelse og font
- gjøre teksten mer forståelig ved bruk av bilder, lyd, video, konkrete eller 3D-modeller
- å sørge for at barnet eller eleven får teksten opplest

Skrivestøtte handler om å gi hjelp til å skrive og formidle egne tanker. Eksempler på

skrivestøtte kan være

- digitale dikteringsfunksjoner
- utvidet stavekontroll
- ordbøker
- skrivestøtteprogrammer

Innen både lesing og skriving er det viktig å støtte barn og elevers utforsking av språk og uttrykksformer, bygge motivasjon, og gi støtte på det nivået de er på. Det er også viktig at dere har forventninger til og tro på barnet eller elevens utvikling innen lesing og skriving.

God lese- og skrivestøtte bidrar til at eleven mestrer lesing og skriving ved å benytte egnede strategier og hjelpemidler.

Les mer:

- [Lesesenteret](#)
- [Skrivesenteret](#)
- [Digital lese- og skrivestøtte \(Statped\)](#)

Matematikkstøtte

Barn og elever med behov for støttetiltak i matematikk, kan trenge tilpassede og varierte former for støtte for at de skal kunne oppdage, undre seg over og lære seg grunnleggende matematiske ferdigheter.

Når dere skal tilrettelegge for barn og elever med behov for støtte i matematikk kan dere sørge for å

- sette klare læringsmål
- bruke oppgaver som fremmer resonnering og problemløsning
- bruke og knytt sammen matematiske representasjoner
- legge til rette for meningsfull matematisk drøfting og diskusjon
- stille gode spørsmål

- utvikle fleksible strategier
- legge til rette for utfordringer i opplæringen
- kartlegge hvordan eleven tenker

Les mer:

- [Prinsipper for god undervisning i matematikk \(Statped\)](#)
- [Meningsfull matematikk for alle \(Matematikksenteret\)](#)

Visuell støtte

Visualisering og visuelle virkemidler er god støtte for alle barn og elever. Visuell støtte gjør det lettere å forstå, huske, assosiere, og hente fram forkunnskaper.

For enkelte er visuell støtte helt avgjørende for at de skal forstå det dere formidler. Visuell støtte kan for noen også gjøre det lettere å holde på konsentrasjon og oppmerksomhet over tid.

Visuell støtte kan blant annet være

- konkret materiell
- tegninger
- bilder og video
- tegnspråk
- grafiske symboler

Det kan også handle om å bruke en klokke/tidsviser, dagsplan, arbeidsplaner og andre virkemidler som konkretiserer og visualiserer noe abstrakt.

De mange mulighetene for visuell støtte er en av fordelene ved å bruke digitale verktøy. I tillegg til bilder og video, som er todimensjonale formater, kan dere også illustrere 3D gjennom VR-teknologi (virtual reality) og AR-teknologi (augmented reality). Digitale 3D-figurer er til god hjelp for å forklare tredimensjonale objekter dere ikke har tilgang til, som for eksempel et atom.

Lydstøtte (auditiv støtte)

Barn og elever med behov for synstøtte eller lese- og skrivestøtte, kan også trenge ulike former for lyd støtte. Lydstøtte kan handle om å lese opp en tekst, eller beskrive et bilde, en video eller annet visuelt innhold.

I tillegg til at dere selv gir verbal lyd støtte kan dere også bruke hjelpemidler som lydbøker og skjermleser.

En kombinasjon av lyd- og visuell støtte kan gi en bedre læringseffekt fordi barnet eller eleven bruker flere sanser.

Les mer: [Skripesenteret](#)

Tilrettelegging for sensoriske utfordringer

Barn og elever med sensoriske utfordringer opplever sanseintrykk på en annerledes måte. De opplever inntrykkene som sterkere eller svakere enn det andre gjør.

De sensoriske utfordringene kan vise seg på mange ulike områder, som blant annet

- lyder
- lukter
- smak og konsistens
- berøring og trengsel
- følelsen av klær eller andre ting mot kroppen

Det er viktig at dere skaffer dere informasjon om hvordan barnet eller elevens sanser fungerer i ulike situasjoner. Da kan dere lettere snakke om det som er vanskelig, og sørge for at alle husker på det. Slik er det lettere å tilrettelegge ut fra barnets utfordringer og behov.

Når dere tilrettelegger for barn med sensoriske utfordringer kan dere blant annet

- tilpasse, redusere eller fjerne inntrykkene som forstyrrer
- jobbe med mestringsstrategier for hva barnet kan gjøre selv i ulike situasjoner for å redusere inntrykk og dempe stress
- tilby hjelpemidler, som for eksempel lyddempende headset i situasjoner der

dere ikke kan redusere støyen

Barnet eller eleven vil være mer mottakelig for annen læring når omgivelsene tar hensyn til de sensoriske utfordringene. God tilrettelegging gjør at barnet eller eleven ikke blir overbelastet, og unngår å kompensere med negativ atferd.

Fysisk tilrettelegging

Fysisk tilrettelegging handler først og fremst om å gjøre grep med det fysiske miljøet. Dette kan være avgjørende for at barn og elever skal kunne delta i aktiviteter ut fra egne behov og forutsetninger.

Fysisk tilrettelegging innebærer blant annet at dere

- tilrettelegger for et godt lydmiljø ved å redusere auditiv støy og sørge for god akustikk
- tilrettelegger for et godt visuelt miljø, med gode lysforhold, lite visuell støy og der det er lett å orientere seg
- sikrer god fremkommelighet
- tilpasser innredningen etter gruppen og enkeltbehov
- skaffer nødvendig spesialtilpasset møblement og/eller utstyr
- tilrettelegger for et miljø som bidrar til språklig utforsking, forståelse og kommunikasjon

Teknisk tilrettelegging

Teknisk tilrettelegging handler om å bruke tekniske hjelpemidler i barnehage- og skolehverdagen. Tekniske hjelpemidler kan kompensere for ulike vansker eller funksjonsnedsettelse, og støtte barn og elevers behov i ulike situasjoner.

Hvis dere bruker hjelpemidlene riktig bidrar det til at barna og elevene kan være aktive deltakere i sosial aktivitet og i læringsfellesskapet.

For noen kan tekniske hjelpemidler være det som gjør at de kan

- få tilgang til informasjon og fagstoff
- kommunisere
- ha en forutsigbar opplærings situasjon

- være aktive deltakere i læringsfellesskapet

Både barna og elevene selv og dere voksne, må lære dere hvordan aktuelle tekniske hjelpemidler fungerer. Dere må også legge til rette for å bruke dem i situasjoner der det er nyttig. Dette kan både kreve god planlegging, konkret opplæring og øving.

Les mer: [Hjelpemidler og tilrettelegging \(NAV\)](#)

Sosial tilrettelegging

Sosial tilrettelegging handler om at dere gir barna og elevene målrettet støtte til å mestre sosiale situasjoner, og til å bli aktive deltakere i det sosiale fellesskapet. Målet er at de skal kunne delta i lek, samtaler og samspill ut fra egne behov og forutsetninger, og bygge god sosial kompetanse over tid.

Sosial tilrettelegging kan for eksempel handle om

- å øve på konkrete sider ved det sosiale samspillet
- å legge til rette for gjentatte positive opplevelser
- god planlegging og forberedelse i forkant av aktiviteter
- å gi språklig støtte for å støtte kommunikasjon og forståelse i en situasjon

Enhver sosial situasjon kan være en anledning til å øve. Noen ganger er situasjonen planlagt, mens andre ganger oppstår situasjonen spontant. For å øke sannsynligheten for å lykkes med sosial tilrettelegging er det både viktig at dere jobber målrettet over tid, og at dere griper anledningene som plutselig dukker opp.

Tilrettelegging ved hjelp av digitale verktøy

Digitalisering gir rom for nye måter å lære på, nye vurderingspraksiser og bruk av flere ressurser. Digitale verktøy gir gode muligheter for å tilpasse og tilrettelegge, ved å gjøre informasjon og læremidler tilgjengelig for alle.

Noen barn og elever trenger digitalt spesialutstyr. Da er det viktig å skape et miljø der det er naturlig at

ulike typer verktøy og arbeidsmåter brukes samtidig.

En forutsetning for å lykkes med digital tilrettelegging er at dere som skal følge opp barnet eller eleven, har tilstrekkelig digital kompetanse.

- [Utvikle digital kompetanse i barnehagen](#)
- [Utvikle digital kompetanse i skolen](#)

[Les mer om tilrettelegging under hvert enkelt spesialpedagogiske fagområde.](#)

[Statped har nyttige ressurser om tilrettelegging.](#)